

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:15, Haziran 2018, s. 1-18

Doç. Dr. Feyyaz BODUR

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, fbodur@anadolu.edu.tr

ULUSAL BASIN HABER FOTOĞRAFLARINDA ALTYAZI SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

Özet

Fotoğraf tek başına bir iletişim aracı olmakla birlikte, kodlanmış mesajların daha anlaşılır olması amacıyla açıklayıcı yardımcı öğelerle desteklenebilir. Gazetelerde kullanılan haber fotoğraflarına ilişkin bu tür açıklama yazıları “fotoğraf altyazısı” olarak tanımlanmaktadır. Haber metni için fotoğraf ne ise, fotoğraf altyazısı da haber fotoğrafı için aynı öneme sahiptir. Ancak haber fotoğrafı altyazıları çoğu zaman soru işaretleriyle doludur. Makalede, günümüz gazetelerinde kullanılan haber fotoğrafı alt yazısı sorunlarına örneklerle değinerek, fotoğraf altyazısının nasıl olması gerektiği yine örneklerle açıklanmaya çalışıldı. Fotoğraf altyazılarının (fotoğrafa ilişkin yazılar), fotoğraftaki yeri, fotoğrafla ilişkisi ve yazım kuralları açısından içerik analizleri yapıldı. Analizler sonucu tespit edilen olumlu ve olumsuz fotoğraf ve altyazıları örneklerinden yola çıkarak, nasıl olması gerektiğine ilişkin öneriler getirildi. Getirilen öneriler zorunlu değil ancak uyulması sonucu gazete dediğimiz kitle iletişim aracının işlevini yerine getirmesinde başarı sağlayacak ve okuyucuya biçim ve içerik olarak nitelikli gazete sunacak önerilerdir.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Gazete, Haber Fotoğrafı, Fotoğraf Altyazısı

¹ Bu makale ASOS 2018- 4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu’nda sunulan bildirini geliştirilmiş şeklidir.

THE CAPTION PROBLEM IN NATIONAL PRESS NEWS PHOTOS AND SUGGESTIONS ²

Abstract

Besides being a communication tool itself, photos can be supported with explanatory elements to make encoded messages clearer. Such explanatory texts related to news photos used in the newspapers are called captions. Captions have the same importance for the photo news that photos have for news. However, news captions are usually full of question marks. This article looks for explaining and giving examples of how captions are supposed to be, exemplifying the problems with the captions used in the newspapers. The content of the captions (the texts related to the photos) are analysed in terms of their place on the photo, their relation to the photo and punctuation. Based on the negative and positive examples of captions detected as a result of the analyses, suggestions are made about how they ought to be. The suggestions made in the article are not a must, however, they are suggestions that will help the mass communication tool called newspaper have better quality both in content and format.

Keywords: Photo, Newspaper, News Photo, Caption

GİRİŞ

Fotoğrafın en çok kullanıldığı yerlerden biri yazılı basındır. Fotoğraf basının olmazsa olmazıdır. Bir dönemin görsel öğelerden yoksun gazeteleri, ressamların çizdikleri haber görüntüleriyle daha işlevsel duruma gelmiş, fotoğrafın bulunuşu ve haber amaçlı kullanılması ile birlikte, daha güvenilir habercilik dönemine geçmiştir. Fotoğrafın 1880'lerde başlayan gazetelerdeki görünürlüğü, iki dünya savaşı arasında basın fotoğrafçılığı mesleğinin de doğmasına neden olan bir gelişme göstermiştir. Fotoğraf bir şeyin kopyası olmasından daha ötede bir şeyin var olduğunun kanıtı olarak kabul görmüştür. Fotoğraf sahip olduğu görsel inandırıcılık ile insanların kendi gözlerinden sonra en güvendikleri anlatım aracıdır. Bu yüzden, okuyucularına doğru haber vermekle yükümlü olan gazeteler, olayların doğruluğunu pekiştirmek amacıyla, uygun olarak fotoğraf kullanır. (Arıcan, 2016: 41)

İnternetin yaygınlaştığı çağımızda, insanlar artık tüm olaylar hakkında anında bilgi sahibi olabilmektedir. Yazılı, fotoğraflı hem de hareketli video görüntülü haberler, anında dünyanın her yerinden izlenebilmektedir. Böyle bir ortamda basılı gazetelerde kendilerine yeni bir düzen getirmek zorunluluğunu hissetmişlerdir. Çünkü son dakika haberciliği internet üzerinde bilgisayarlar ve akıllı telefonlar aracılığı ile daha sıcak, canlı ve de hızlı bir şekilde insanlara ulaşmaktadır.

²This article was presented in ASOS 2018- 4th Syposium of International Social, Human and Administrative Sciences.

YAZILI BASINDA HABER ÖGELERİ

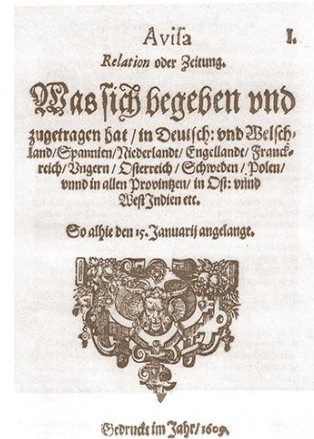
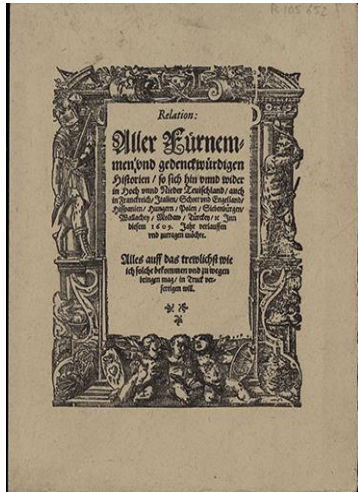
Yazılı basında haberi oluşturan ögelerin ilk sıralarında, manşet (haber başlığı,) haber metni, haber fotoğrafı ve fotoğraf alt yazıları gelir. Ayrıca habere destek için çizilen grafik ve resimleme (illüstrasyon) gibi diğer görseller de haberin ögeleri arasında sayılabilir.

Haber yazıları kadar haber fotoğraflarının da olayı açıklayıcı yönü bulunmaktadır. Ohio State University’de sanat eğitimi profesörü olan Terry Barrett, basında yer alan fotoğrafların çoğunluğunu açıklayıcı fotoğraflar kategorisinde değerlendirmektedir; “Kişiler, yerler ve olaylar hakkında nesnel, tarafsız bilgi vermeye çalışan basın fotoğrafları açıklayıcı kategoriye girmektedir.” (Berrett, 2009: 97)

Fotoğrafın işlevsel olarak en çok kullanıldığı yazılı basında haber yazıları olayı anlatmak, fotoğraflar da olayla ilgili kanıt göstermek amaçlı önemli işleve sahiptir. Bunun yanında fotoğrafın doğru okunmasına yardımcı olmak için fotoğrafa ilişik yazılara da gereksinim duyulmaktadır.

Haber Fotoğrafı

Günümüz gazetelerine benzer modern gazetelerin ilk örneklerinin Avrupa’da ortaya çıktığını görüyoruz. Venedik’te 1566 yılının başında, el yazısı haber başlıklarından ibaret haberler çok sayıda basılarak halka dağıtılıyordu. Bu haftalık haber bülteninde, İtalya ve Avrupa’daki savaşlar ve siyaset hakkında bilgiler yer almaktaydı. İlk kâğıda basılı gazete (veya dergi) olarak kaynaklarda iki yayının adı geçmektedir (Fotoğraf 1a, 1b).

Fotoğraf 1a, 1b: İlk modern gazeteler: “Avisa Relation oder Zeitung” ve “Relation: Aller Fürnemmen und Gedenckwürdigen Historian”

Kaynak: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9400607r/f1.image>

Kaynak: https://wikivisually.com/wiki/Avisa_Relation_oder_Zeitung#cite_ref-Morison.2C_S._1980_1-0

Birincisi 1605 ya da 1609’da Almanya’nın Wolfenbüttel kentinde yazar Lucas Schulte tarafından basılan “Avisa Relation oder Zeitung” adlı yayın (Morison. 1980: 1), diğeri ise Stras-

bourg'da Johann Caralus tarafından yayınlanan **“Relation: Aller Fürnemmen und Gedenckwürdigen Historian”** isimli haftalık gazetedir. (Deslais, 2014: 30).

İlk gazeteler kuşkusuz fotoğraftan yoksundu. Baskı teknolojisi fotoğraf basımına uygun olmamasının yanı sıra henüz fotoğrafın bulununun gerçekleşmediği bir dönem olması nedeniyle yalnız farklı karakter ve büyüklükte harfler ile süslemelerin olduğu baskılardı.

Zamanla elle çizim resimlemeler (illüstrasyonlar) gazetelerde görsel beğenilirlik ve habere kanıt oluşturma amaçlı yer aldı. Bu çizimler fotoğrafın bulunuşuna ve kâğıt üzerine basımı kolaylaşınca kadar işlevlerini sürdürdüler (Fotoğraf: 2a, 2b). Gazetelerin fotoğrafla buluşması modern gazetelerin ortaya çıkışından 250 seneyi aşan bir süre sonra oldu. Günümüz gazetelerine benzer ilk gazeteler XVII yüzyıl başlarında yayınlandı. Fotoğrafın bulunuşu ise XIX. Yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir.

19. yüzyılın gazete resimleri detayları olmayan ahşap oyma baskılardı. Fotoğrafın bulunuşundan sonraki dönemde, 19. Yüzyılın sonlarına doğru kâğıt üzerine yeni bir fotoğraf baskı tekniği olan “Halftone” baskı yöntemi basın fotoğrafını etkileyen en önemli gelişmelerden biridir. Amerika'da “Halftone” adı verilen ve tamamen fotoğrafın aslını kaynak alan ve görüntüyü bir mozaik gibi çok küçük parçalara ayırarak matbaada basılmaya uygun şekle dönüştürebilen bu baskı tekniği ilk kez 1880'de, New York'ta The Daily Graphic gazetesinde kullanılmıştır (Fotoğraf: 3).

Fotoğraf 3: New York Daily Graphic'in 4 Mart 1880 baskısının

Metal plakalar aracılığı ile gerçekleştirilen bu yarım tonlu fotoğraf baskı yöntemiyle, gazetelerdeki fotoğrafların detayları daha belirgin olarak görülmekteydi. (Gidal, 1973, s.8). Sanayi devriminin olanakları basın mesleğinin de gelişmesine katkıda bulunuyordu. Baskı yöntemleri ve baskı makinelerinin daha da modernleşmesiyle birlikte 1920'lerde artık basın fotoğrafçılığı bir meslek ve basının önemli bir dalı oldu. Gazeteler bu dönemde fotoğrafa giderek daha çok yer vermeye başladı.

Fotoğraf Altyazıları

Fotoğraf anlamında, nesnelerin bir yüzey üzerine ilk kaydı, Fransız Nicephore Niepce tarafından 1816 yılında evinin penceresinde görünen diğer evlerin helyografisidir. 1839 yılında Fransız L.Mandi Daguerre'ün buluşu olarak fotoğrafın dünyaya duyurulması ve İngiliz bilim insanı W.H. Fox Talbot'nun çoğaltma yöntemini buluşu, fotoğraf meraklılarının da hızla çoğalmasını sağladı. Bu gelişmeler sonucu görünen her şeyi fotoğrafa dönüştürme yarışı başladı. Kısa süre içinde fotoğraf bir sanat olarak da kabul gördü. Aynı zamanda bir belgeleme ve kanıt göstergesi olarak da rakipsiz bir araç oldu.

Fotoğraf öncesi görsel öğelerden olan heykel ve resim gerek sanatçısı gerekse kendine özgü adlarıyla tanınırlar. Sanatçısı anlatmak istediklerini belirtmek için eserlerine isim vermiştir: Leonardo da Vinci'nin "Son Akşam Yemeği", Rembrandt van-Rijin'in "Gece Devriyesi", Raffaello'nun "Atina Okulu" tabloları. Fotoğrafın yaygınlaştığı ve sanat olma yolunda ilerlediği dönemlerden başlayarak fotoğrafın yapımcıları da fotoğraflarına fotoğraf öncesi dönemin sanatçıları gibi isim verdiler. Henri Fox Talbot'nun "Açık Kapı", Oscar Rejlander'in "Yaşamın İki Yolu", Henry Peach Robenson'nun "Sönen Hayat" adlı fotoğrafları gibi. Bu adlar fotoğrafa ilişkin bir bilgi olmakla birlikte, bazen fotoğrafı tanıtmak için daha fazla yazıya gereksinim duyulur. Diğer bir söyleyişle, fotoğraf da tek başına bir iletişim aracı olmakla birlikte bazen anlaşılmasına yardımcı öğelere gereksinim vardır denilebilir. Bu gereksinimin en çok hissedildiği ortam ise yazılı basındır.

Altyazı kavramı

Fotoğraf altyazısı, haberin kanıtı ya da görseli olan fotoğrafın altında fotoğrafa ilişkin açıklama yazılarıdır. Cambridge Learner's Dictionary'de "Caption" sözcüğünün Türkçe karşılığını "resimler için altyazı" olarak veriyor (Dictionary: 2009, 103). Türk Dil Kurumu sözlüğü "Alt yazı" kavramını, "Gazete, dergi, televizyon programı vb. yayınlarda çıkan resim ve fotoğrafları açıklayan yazı" olarak açıklıyor (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ae4a6e3028327.13847591). Berger ve Mohr'a göre ise, fotoğraf altı "bağlamsal açıdan, fotoğrafın iletisini açıklayan, iletiyi pekiştiren yazılardır." (Berger ve Mohr, 1989, s. 92). Fransızca'dan dilimize geçen, lejand "Légende" sözcüğü, "basında bir resme (fotoğrafa) veya çizime eşlik eden ve bunu anlamaya yönelik açıklayıcı, bilgilendirici veya yorumlayıcı kısa metin" tanımlamasının karşılığı olarak kullanılıyor. (<http://blog.legardemots.fr/post/2006/02/20/532-journalisme>). Bir başka yazar da, "Gazetelerde fotoğraflara eşlik eden ve fotoğrafla ait olduğu haber arasında bir bağ oluşturan yazılara fotoğraf altı denir." (Arıcan, 2016: 7) şeklinde tanımlıyor.

Fotoğrafa ilişik yazılan bu açıklama yazıları "fotoğraf altyazısı" olarak tanımlanmaktadır. "Altyazı" teriminin kullanılmasının nedeni ise açıklama yazılarının genellikle fotoğrafın altında yer almasından kaynaklanmaktadır.

Bu tanımlamaların ortak yanlarını birleştirdiğimizde haber fotoğrafı alt yazısını, okuyucunun fotoğrafta gösterilen olayı anlamasına yardımcı olmak amacıyla yazılan fotoğrafa ilişik açıklama yazısıdır denilebilir.

Ancak bu yazılar günümüzde fotoğrafların sağında solunda veya fotoğrafa bindirme (gömme) yapılarak da kullanılmaktadır. Diğer söyleyişle “altyazı” kavramı yer anlamında durumunu değiştirdiğini görmekteyiz. Yine günümüz gazetelerinde fotoğraftan bağımsız, fotoğrafı anlatmayan fotoğrafa ilişkin yazılar vardır.

Amaç

Yazılı basının vazgeçilmez ögesi olan haber fotoğraflarını okuyucuya okuyan alt yazıların işlevselliklerini yerine getirip getirmediğini ortaya koymaktır.

Gazete haber fotoğrafları, gazetenin ilgili haber sorumluları tarafından

1-Teknik

2- İçerik

3- Estetik açıdan değerlendirilerek gazetelerde yer alır.

Gazetelerde kullanılan haber fotoğraflarında fotoğraf altyazısı olarak tanımlanan fotoğraf açıklama yazılarının da bu çalışmada,

1- Fotoğraftaki yeri (fotoğrafın neresinde yer aldığı)

2- Fotoğrafla bağlantısı (açıklamanın yeterliliği)

3- Türkçe imla kurallarına ve haber yazım kurallarına uygunluğu

Açılarından içerik analizi yapılacaktır.

Haber fotoğrafları ve altyazılarından örneklerle fotoğrafa ilişkin bir altyazının nasıl olması gerektiği örnekler verilerek önerilerde bulunulacaktır.

Sorun

Okuyucu haber başlığını ve yazısını okuduğunda olayın fotoğrafını görmek ister. Gazetenin bu işlerle ilgili sorumlu çalışanı da haberi getirenden haberin fotoğrafını ister. Fotoğraf bir belgedir, kanıttır, Yazılanların gerçekten olduğunu ve kimler tarafından gerçekleştirildiğini gösterir. Çoğunlukla fotoğraflar dilsizdir ve açıklama beklerler. Bu açıklamalar fotoğrafa ilişkin yazılarla yapılır. Ancak zaman zaman bu açıklama yazılarının olmadığı, olanların da fotoğrafı tam açıklamadığı görülmektedir. Bu sorunların neler olduğu ve nasıl olması gerektiği yayınlanmış örnekler üzerinden açıklanmaya ve sorunların giderilmesine yardımcı olmaya çalışılacaktır.

Ayrıca, benzer haberlerin benzer fotoğrafları farklı açıklama yazılarıyla gazetelerde yer almaktadır. Bu farklılık gazetelerin yayın politikalarından kaynaklanmaktadır

Araştırmamız amaçlarından olan fotoğrafa ilişkin yazının amaca uygunluğunun ortaya konulması çerçevesinde bu tür fotoğraflara da karşılaştırmalı olarak yer verilecektir.

Yöntem

Bu çalışmada, amaçlanan soruları tespit etmek ve sorunlara çözüm önerileri sunmak için içerik analizi yöntemi uygulanmıştır.

Yukarıda belirtilen sorunları gidermek ve amaçları gerçekleştirebilmek için;

Öncelikli olarak bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar tarandı. Yerel, Ulusal ve Uluslararası yazılı basın incelendi. Daha sonra asıl araştırma evrenimiz olan Türkiye ulusal yazılı basını ele alındı. Ulusal basının en çok baskısı olan ilk 5 gazetesinin birinci sayfası ve manşet haberleri ele alındı. Amaçlarda hedeflenen altyazılara uyan ve uymayan haber yazısı, haber fotoğrafı ve fotoğraf alt yazılarından örnekler alınarak içerik analizleri yapıldı. Tarihsel süreç içerisinde örnek sayılabilecek Türkiye’den ve farklı ülkelerin gazetelerinden de örnekler verildi.

Bu bağlamda; fotoğraf altyazılarının (fotoğrafa ilişkin yazıların) fotoğraftaki yeri, fotoğrafla ilişkisi ve haber yazım ve Türkçe imla kurallarına uygunlukları tespit edilerek nasıl olması gerektiği belirtilmeye çalışıldı.

ANALİZ

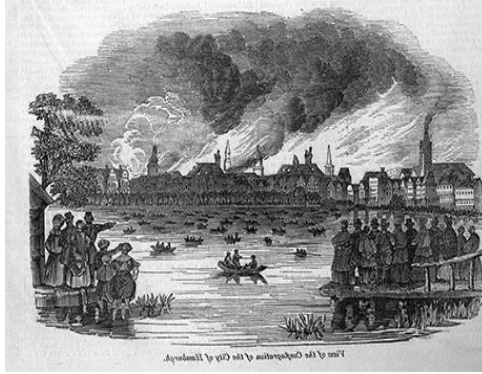
Okuyucu habere ilişkin fotoğraf görmeyi arzularken aynı zamanda fotoğraftaki kişilerin kim olduğu ve ne yaptığıyla ilgili olarak da bilgi sahibi olmak ister. Kısacası fotoğrafın öyküsünün öz olarak yanında (altında, üstünde, üzerinde) görmek ve okumak ister. Fotoğraf haberin belgesi, kanıtı olan görseldir, fotoğrafın ne anlattığı da alt yazısındadır.

Birçok yazar ve gazeteci fotoğraf altyazısına değinirken onun mutlaka olması gerektiğinin önemine dikkat çekmişlerdir: “Fotoğraf metni (altyazısı, fotoğraf satırı, lejant) bir sayfada dikkat çeken bir fotoğrafın altındaysa, büyük bir olasılıkla başlıklardan önce okunan metindir, dolayısıyla da titizlikle ve özenle formüle edilmelidir (Schneider ve Raue, 2000: 139). Fotoğraf altı bağlamsal açıdan, fotoğrafın iletisini açıklayan, iletiyi pekiştiren yazılardır. Bir başka deyişle, fotoğrafın, okuyucu tarafından hangi bağlama oturtulacağına yol gösterir.

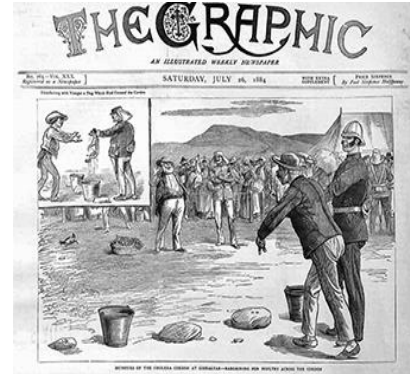
Berger ve Mohr ortak çalışmalarında fotoğraf altyazısının önemine değinirken, “Fotoğraf ve sözcükler arasındaki ilişkide, fotoğraf yorum için ısrarcıdır ve sözcükler de genellikle yorumu sağlar. Fotoğraf kanıt olarak reddedilemez ancak anlam olarak zayıftır. Anlam sözcükler tarafından verilir. İki birlikte çok güçlü olurlar, sorulan sorular tamamıyla cevaplarını bulur” demektedir (Berger ve Mohr, 1989, s. 92). Fotoğraf alt yazıları fotoğrafı anlatma yorumlama biçimi olarak farklı şekillerde yazılabilir, Arnold fotoğraf altyazılarını “fotoğraf altı” olarak kullanarak dörde ayırır; sade, ayrıntılı, kimlik ve açıklamalı (Arnold, 1969, s.171).

Bir fotoğrafın doğru anlaşılabilmesi için ya apaçık tüm objeler yanıtlanmaz olarak ortaya konmalı ya da açıklama yazısı ile desteklenmelidir. Bazı fotoğrafların hiçbir yanılısamaya tahammülü yoktur. Farklı anlaşılması amacına ters düşer, bu nedenle basın fotoğraflarında altyazıya gereksinim duyulur.

Haber fotoğrafları anlamında haber görsellerinin alt yazı geçmişine baktığımızda, fotoğrafın bulunuş öncesi gazetelerde habere ilişkin resimler basılmaya başlaması ile birlikte bu tür açıklama yazılarının yer aldığını görmekteyiz.

Fotoğraf 4a: 14 Mayıs 1842 tarihli THE İLLUSTRATED LONDON NEWS gazetesi.

Fotoğraf 4b: 26 Temmuz 1884 tarihli THE GRAPHIC gazetesi.

5 Mayıs 1842 yılında Hamburg kentinde çıkan ve 3 gün süren büyük yangında 51 kişi yaşamını yitirdi. Yangın gazetelerin ilk haberlerinden biri oldu. Hatta başka ülkelerin gazetelerinin de önemli bir haberi olarak yayınlandı. İngiltere gazetelerinden "THE ILLUSTRATED LONDON NEWS" bir illüstrasyonla haberi birinci sayfadan verdi. İllüstrasyonun alt yazısı "Hamburg Yangın Felaketinden Görünüm" olarak yazıldı. Diğer örnek, "THE GRAPHIC" adlı gazetedeki haberin illüstrasyon ve altyazısı Cebelitarık'ta 1884 yılında yaşanan kolera salgını ile ilgilidir. İllüstrasyon, "CEBELİTARİK'TA KOLERA SALGINI KORDON ALTINDA- KÜMES HAYVANLARININ PAZARLIĞI İÇİN İNSANLAR SIRADA" altyazısıyla yayınlandı. (Fotoğraf: 4a, 4b). Örneklerde de görüldüğü gibi habere ilişkin görüntü gereksinimi kadar alt yazı gerekliliği her zaman olmuş ve kâğıt üzerine resim baskısının gerçekleştirilebildiği andan itibaren bu ikili gazetelerde yer almıştır.

Kaynağı bilinmemekle birlikte halk arasında "Bir görüntü bin kelimeye bedeldir" veya "Her görüntü bir hikâye anlatır" vb. sözler yaygındır. Ancak görüntüler- konumuz gereği haber fotoğrafı olarak söz edebiliriz - her zaman bu sözleri destekler biçimde kaydedilmemekte ve sunulmamaktadır. Gösterilmek istenileni "ne?" ya da "kim?" olduğunu anlamakta güçlük çektiğimiz fotoğraflarla karşılaşmaktayız. Bunun nedeni fotoğraf çerçevesi içinde yer alan nesnelere bir bütün olarak ayrıntılı bilgi içermemesinden kaynaklanmaktadır. Ya fotomuhabiri bu işi becerememiştir, ya da haber için gerekli başka fotoğraf yoktur ki gazetede o fotoğraf basılmıştır. Haber fotoğrafı, bilgi verici olduğu kadar merak ettiren fotoğraftır ve öyle olmalıdır. Bu tür durumlarda okuyucunun merakına yardımcı olacak tek şey fotoğraf açıklama yazılarıdır. Diğer söyleyişle fotoğraf alt yazılarıdır. Ancak şunu da bilmek gerekir ki çok kötü fotoğrafı bazen alt yazıları da kurtaramaz.

Fotoğraf çerçevesi içinde yer alan nesnelere fotoğrafın anlamına katkısı kadar alt yazısı da katkıda bulunur. Fotoğraf alt yazılarının bir amacı da okuyucunun fotoğraftan ne anlaması gerektiği konusunda yönlendirmesidir. Sanat fotoğrafçısı, yaptığı fotoğraflarda kendi yorumunu ağırlıklı olarak hissettirir. Fakat izleyicinin ne anladığı ya da anlatmak istediğinin anlaşılabilirliği ile ilgilenmez. Bu tür fotoğraflara ilişkin fotoğraf açıklama yazıları eklenmesi diğer söyleyişle fotoğrafların, ilişkili bir yazı ile birlikte yayınlanması fotoğrafın okumasını de-

ğiştirebilir. Basın fotoğrafçısı ise bir olayı (haberi) fotoğraflarken okuyucunun doğru anlaması için çaba gösterir. Fotoğraf alt yazısı da bu çabaya yardımcı olur. Bazı durumlarda da aynı olay anını farklı açılardan kaydederek olay yerindeki durumun farklı yorumlanması amaçlanabilir

Fotoğraf: 5a ve 5b Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Hindistan'a giderken uçakta yaptığı toplantı anından kaydedilmiş benzer iki haber fotoğrafıdır. Fotoğraf 5a'da, gazete olay anını, Cumhurbaşkanı'nun birlikte seyahat ettiği heyetten bilgi aldığı anı gösteren bir fotoğraf olarak değerlendirip fotoğrafa ilişkin yazıyı bu şekilde yazarken, fotoğraf 5b'nin yayınlandığı gazete ise, fotoğrafa ilişkin yazıda MHP milletvekili Saffet Sancaklı'nın heyette bulunmasının sürpriz olduğundan söz etmektedir. Basın fotoğrafçısı bu durumu belirtmek için, diğer fotoğraftan farklı olarak Saffet Sancaklı'yı fotoğrafta göstermeyi amaçlamıştır.

Fotoğraf 5a: 1 Mayıs 2017 Haber Türk Fotoğraf 5 b: 1 Mayıs 2017

Fotoğraf alt yazıları gazetelerde haber fotoğraflarına eşlik eder ve fotoğrafla ait olduğu haber arasında bir bağ oluştururlar. Haberde olduğu gibi fotoğraf alt yazısında da 5N + 1K kuralına uymak gerekir (Kobre, 1991: 202). Çünkü fotoğraflar genellikle istenen tüm soruları cevaplayamazlar. "Kim?", "Nerede?", "Ne zaman?", "Neden?", "Nasıl?" ayrıca "Ne?" olup bittiğini, özellikle sahnenin karıştığı bir gösteri ya da isyan fotoğrafı olması durumunda bunu her zaman açıklığa kavuşturamazlar. İşte alt yazının görevi bu sorulara cevap vermektir. Okuyucu fotoğrafı anlayabilirse fotoğrafçı amacına ulaşmıştır.

Yukarıdaki anlatıma örnek fotoğraf 5'te verilmiştir. Alt yazı, "(Soldan sağa), Şeref Özgencil, Ziya Akkurt, Yavuz Özgencil, Ziya Akkurt, Yavuz Canevi, Mehmet Büyükekeşi, Ethem Sancak ve Hasan Süel. Forum İstanbul, 21-22 Nisan'da Swisotel'de 'Küresel Gerçeklerle 2023'e Doğru' ana temasıyla gerçekleştirilecek" şeklinde yazılmıştır (Foto: 6).

Fotoğraf 6: 13 Nisan 2011, Star

Günümüz gazetelerinde çok farklı türde fotoğraf altyazısı kullanılmaktadır. Hatta altyazısız haber fotoğrafları yayınlanmaktadır. 14 Haziran 2016 tarihli Eskişehir yerel gazetelerinde yayınlanan haber fotoğraflarının hiç birinde fotoğraf alt yazısı kullanılmamıştır. Yalnız bir gazetenin spor sayfasındaki tavla şampiyonası sonuçlarını veren habere ilişkin fotoğraflarda altyazı vardır. Ancak o alt yazılar da “yazılmış olsun” diye yazılmış tarzından alt yazılardır. Fotoğraflarda galip gelen ve yenilen hangisidir belsizdir. “Sağdaki” veya “soldaki” gibi belirtmeler fotoğraf altyazısı için açıklayıcı sözcüklerdir. Bu nedenle fotoğraf alt yazısı “yazılmamış olmasın” ya da “görüntü olsun” diye yazılmaması gerekir. Boşluk dolsun diye asla fotoğraf alt yazılmamalı, okuyucuya “hangisi?” diye soru sorduracak altyazı cümlelerinden kaçınılmalıdır (Fotoğraf 7a, 7b).

Online gazeteciliğin kendine özgü sunuş şekliyle kaynaklanan ya da gazetelerin politikası gereği fotoğraflar yazısız veya farklı tasarımla açıklama yazılarıyla yayınlanmaktadır. Günümüz basılı gazetelerinde de benzer tasarımlarda varlığı görülmektedir.

Ancak bu yeniliklerin haber fotoğrafının işlevini asla unutmadan yapılması gerektiğini akıldan uzak tutmamak gerekir. Haber fotoğrafı bir habere ilişkili olarak yer almalıdır. Okuyucu haber yazısını okurken aynı zamanda fotoğrafla da ilgilenir. Fotoğraf olmayan haber zaten ya iç sayfalarda yer alır ya da hiç yayınlanmaz. Fotoğraf haberi okutur. Fotoğraf altyazısı ise onun ayrılmaz parçasıdır. “Fotoğraf altı, haberin kendisini okuyanlardan iki kat daha fazla okuyucu tarafından okunmaktadır” (Rothstein, 1979, ss. 44-45). Fotoğraf, gazete sayfasında ilgi çekici bir öğedir. Fotoğrafın çekimine kapılan okuyucular, fotoğrafla ilgili detayları fotoğraf altı yazılarında bulur. Fotoğraf ve fotoğraf altı, bir anlamda haberin özeti olarak değerlendirilebilir. Teorik olarak, fotoğraf altı olmadan fotoğraf yayımlanmamalıdır. (Arıcan, 2016: 7)

Fotoğraf 7a, 7b: 14 Haziran 2016 tarihli Eskişehir Sakarya gazetesi. Fotoğraf altyazılarının kişileri tanıtır özelliği yok. Kim kimdir belirsiz.

Fotoğraf alt yazılarında açıklayıcı bilginin olması hatta 5N 1K kuralının da altyazılarda olması gerektiği savunulsa da bu kurala çoğunlukla uyulmamakta, dahası

Fotoğraf 8: 13 Nisan 2011 tarihli Hürriyet gazetesi.

altyazıların olmaması okuyucunun kendisine fotoğrafla ilgili "kim kimdir?" sorularını sordurmaktadır (Fotoğraf 8).

Söz konusu haber fotoğrafı ile solundaki yazı gazetenin sayfa sorumlusu tarafından ilişkilendirilmiş ve tasarımı yapılmış. Ancak fotoğrafa bakan okuyucu fotoğraftaki kişilerin kim olduğunu bilmek isteyecektir ve en yakın soldaki yazının içinde bu isteğinin karşılanacağını düşünür. Yazının fotoğrafa ilişkin bir yazı olmadığı, haber metni olduğu okunduğunda anlaşılmaktadır. Çünkü fotoğrafın içeriğine ve fotoğraftaki kişilerin kimliğine ilişkin hiçbir bilgi yoktur. Hatta fotoğrafın aşağısında bulunan haber başlığının devamındaki haber yazısında bulunan bir cümlenin tek sözcüğü değiştirilerek yazılmış kopyasıdır. Bir süs ya da boşluk dolurma yazısı olmaktan öteye gidememiştir. Fotoğraf boşlukta kalmıştır.

Haber fotoğrafı hakkında bilgi vermenin farklı bir türü de fotoğraftaki kişilerin üzerine isim bindirme şeklinde olmaktadır (Fotoğraf 9a, 9b).

Fotoğraf 9a, 9b: 13 Nisan 2011 tarihli Milliyet ve Akşam gazeteleri

Gazete sayfalarında bulunan her şey gazeteye bir değer katar. Kullanılan habere ilişkin öğelerin kalitesi o gazetenin de kalitesinin göstergesidir. Bu nedenle özellikle birbirini tamamlayıcı öğelerin de özenle düşünülerek seçilip kullanılması şarttır. Haberin içeriği ne kadar önemli olursa olsun başlık haberi okutturacak güçte değilse değerini yitirir. Aynı şekilde iyi bir fotoğraf haberi okutturur. Fotoğraf altyazısını, iyi bir alt yazı haberi okutturur. Kötü yazılmış bir altyazı fotoğrafın değerini kaybettirir.

Fotoğraf altyazısı, "fotoğraf editörü"nü "fotoğraf şefi"nden ayıran en temel özelliktir. Yani fotoğraf editörü fotoğraf alt yazısı yazar veya ne yazılacağına karar verir. Ancak fotoğraf şefi sadece fotoğrafı seçer. Magnum Fotoğraf Ajansı'nın editörlerinin seçip gönderdiği fotoğrafların altında yer alan yazılara hiçbir kurum itiraz etmeden kullanırdı. Türk basınında fotoğraf editörü olmadığı için fotoğraf alt yazılarında da ciddi hatalar yapılmaktadır. Bu yazılara çoğu zaman yazı işleri müdürü ya da haber müdürleri karar vermektedir. Oysa lejant, yani fotoğraf alt yazısı fotoğrafın bir parçası ve onun sesidir (Soygüder, 2013: 1666).

ALTYAZI YERİ VE KARAKTERİ

Haber için kullanılan her öğenin kendine özgü bir değeri vardır. Alt yazılar da bir başlık ve bir fotoğraf kadar değerlidir. Bu nedenle altyazının yeri ve karakterinin seçimi önemlidir. Gazete sayfalarında bulunan hiçbir noktanın gelişi güzel konmaması boşluk (beyaz alan) bırakma kaygısıyla sözcük eklenmemesi dikkat edilecek konulardır.

Gazetelerde büyük fotoğraf, büyük başlık dikkat çekici özelliklerdir. Gazetelerin katlanma yerleri de dikkate alınarak birinci sayfa başlıkları ve fotoğrafları özenle tasarlanırlar. Katlanma ve tutma yerlerindeki haber yazıları ilgi alanı dışında kalır. Özellikle katlanma yerlerindeki fotoğraf altyazıları çoğunlukla – punto küçüklüğü bir nedendir - okunamaz durumdadır. Fotoğraf altyazılarının fotoğraf çerçevesi içinde veya karşıt renkli zemin üzerinde yer alması dikkat çekiciliği artırarak okunmasını sağlayabilir.

Haber başlığı ve metni kadar fotoğraf alt yazısının karakterinin seçimine özen gösterilmelidir. Bazı yazı karakterlerinin büyüklüğü ve küçüklüğü okumayı zorlaştırır veya kolaylaştırır. Gazete, dergi, kitap vb. türüne göre kullanılan genel yazı karakterleri ve puntoları vardır. Gazete kâğıdının rengine göre yazı rengi de belirlenir. Işık koşulları (rengi veya şiddeti), sarsıntı (taşıklarda okunma durumu) okumayı zorlaştırır. İnsan organlarının duyarlılığı dikkate alınarak basılı iletişim araçları özel tasarımla hazırlanır.

Haberler başlığının büyüklüğü önem derecesine ve sayfadaki yerine göre değişebilir. Haber metni de her gazete veya derginin yayın özelliklerine göre farklılık gösterebilir. Ancak kendi içlerinde bir tutarlılığı olmalıdır. Haber metni karakteri ve punto büyüklükleri de gazete-yeye göre farklılık göstermekle birlikte, gazeteler belli bir haber metni karakteri ve punto büyüklüğü kullanırlar. Fotoğraf altı yazıların da bu tutarlılık gözetilir.

Fotoğraf alt yazıları fotoğrafın anlaşılmasına yardımcı olur. Bir bakıma fotoğrafın açıklama yazısıdır. Fotoğraflı özetler, haber metninin destekleyicisi fotoğrafın özünü oluşturur. Okuyucuyu yorum yapmaktan kurtarır. Doğudan hedef bilgiye yönlendirir.

Gazete editörleri ya da sayfa sorumluları her haber için mutlaka en az bir fotoğraf isterler. Fotoğrafsız haberin gazetelerde yayınlanma şansı zayıftır. Fotoğraf nasıl ki haberin olmazsa olmazıdır, fotoğraf alt yazısı da haber fotoğrafı için önemlidir. Fotoğrafın anlaşılmasını kolaylaştırır ve her ikisi birlikte haberi özetlerler. Fotoğraf ve alt yazısı haberin çekiciliğini artırır. Haberin okunmasını sağlar. Gazetelerin vitrini olarak kabul edilen birinci sayfaları dikkat çekici haber sunum öğelerinin en çok kullanıldığı sayfadır. Gazetenin adı ve logosunun şekli rengi yazı karakteri ve sayfa üzerindeki yeri önemlidir. Bunun dışında gazeteler sevkiyat için paketlenirken ve satışa sunulurken ikiye katlanmış şekilde bulunurlar. Bu katlanma göz önüne alınarak sayfa tasarımı yapılmalıdır. Katlama haber başlığını ve gündemi oluşturan (bazen tam sayfa fotoğraf da olabilir) büyük fotoğrafı uygunsuz bir şekilde bölmemelidir. Fotoğraf alt yazıların da kıvrım yerine gelmemesi önemlidir. Zaten küçük puntolarla yazılan birkaç satır fotoğraf alt yazısı, katlama izinden dolayı okunamaz ya da ilgiden uzak duruma gelebilir.

Fotoğraf 10a, 10b, 10c: Soldan sağa baskı yılları, AKŞAM 1964, THE TIMES 2017, AKŞAM 2017

Günümüzde ulusal gazetelerin çoğunluğunun fotoğraf alt yazısı kullanma yöntemini terk ettiği görülmektedir. Bu terk edişe özellikle birinci ve arka sayfalarda rastlanmaktadır. Renkli baskı tekniğinin olanaklarını da kullanarak, fotoğraf alt yazısı yerine fotoğraf çerçevesi üzerinde uygun görülen, nesnelere görüntüsünün yer almadığı boş alanlara habere ilişkin yazıların doldurulmasıyla yerine getirilmektedir (Fotoğraf 10a, 10b, 10c). Bu tarz bir sayfa tasarımı, fotoğrafın asıl değerinin anlaşılmasını zorlaştırmakta hatta fotoğrafın anlamının kaybolmasına neden olurken birbirlerini etkisiz hale getirmektedirler. Çoğu durumda fotoğraftaki bilgi, habercilik açısından yetersiz kalır, fotoğraf altı bu durumlarda fotoğrafın sunduğu bilgiyi tamamlamasıyla, fotoğrafın değerini de artırır.

Günümüzde farklı bir sayfa tasarımı ya da haber verme şekli yaratmak amacıyla gazetelerdeki fotoğraf ve fotoğraf altyazısının görünümü asıl amacın dışında farklı bir görünüme dönüşmüştür. Oysaki okuyucu fotoğrafı da haber yazısı gibi anlamak ister. Fotoğrafta kim kimdir, nerede, ne zaman, ne olmuştur fotoğraf bu bilgileri vermeli ve altyazısı da açıklamalıdır. Ayrıca fotoğrafı kaydeden foto muhabirinin adı fotoğraf altında yer almalıdır. Bugün sadece haber fotoğraflarında değil haber metinlerinin çoğunluğunda gazetecinin adı bulunmamaktadır.

Bazı gazetelerin özel okuyucu görünüşü olmakla birlikte, gazete okuru kitlesi farklı yaş, cinsiyet, eğitim ve kültürden oluşmaktadır. Haber seçimi ve fotoğraf seçimi farklı olabilmektedir. Ancak çoğunluklu olarak gazetelerin benzer tarz haber ve fotoğraf kullandıklarına tanık olmaktadır.

Fotoğraf 11a: Akşam, 30 Ağustos 1929

<http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171662/36915.pdf>

11b: Cumhuriyet, 31 Temmuz 1950

Gazetelerde fotoğraflara ya altyazılarla yer veriliyor ya da haberin kendisi fotoğrafla birlikte sunuluyor (alt yazısız). Bu günkü benzer durum Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu güne yayınlanan fotoğraflı gazetelerde de görülmektedir (Fotoğraf 11a, 11b).

Altyazılar, fotoğrafta nelere dikkat etmemiz gerektiğini, fotoğrafın okura ne söylemek, ne göstermek istediğini dikte eder. Diğer söyleyişle fotoğraf bir algı yaratma, alt yazısı da algının tercümesidir. Şayet fotoğraf olayı apaçık gösteremiyorsa alt yazı buna yardımcı olur.

Alt yazıları yazarken haber metnine sadık kalınmalıdır. Çelişkili bir bilgi olmamasına dikkat edilmelidir. Fotoğrafı çeken muhabirle görüşüp bilgi alınmalı. Cümlelerde şimdiki zaman fiili kullanılmalıdır. Güncellik önemlidir. Olay dün gerçekleşmiş olsa da, fotoğraf alt yazısı cümleleri şimdiki zamanla bitmelidir. Bunun nedeni fotoğraf gazetelerin olaya açılan pencerele-ri gibidir. Foto muhabiri okuyucu adına olaya tanıklık etmiş onun kanıtı da fotoğrafıdır. Okuyucu da sanki olay anında oradaymış gibi o pencereden olayı izler. Bu okuyucu ile olay arasında bir yakınlık sağlar.

Fotoğraf altyazıları gazetelerin sayfalarını doldurmak için yararlanılan bir yöntem olarak kullanılmamalıdır. Haber metninin içinden alınmış cümlelerin kopyalanması ya da cümlelerin farklı biçimde kurulması boşluk doldurmanın kolay bir yolu olarak görülür. Burada basın fotoğrafçısının farkı bir özelliği söz konusudur. Basın fotoğrafçısı aynı zamanda iyi bir metin yazarı olmalıdır ki fotoğraf altyazısını haberle ve fotoğrafla ilişkilendirebilsin. Farkından olmadan yapılan hatalar ya da kolaya kaçmalar gazetelerin değerini düşüren davranışlardır. Gazete okuyucusu bunun farkındadır ve bu tür habercilik gazetenin puanını düşürür. Okuyucu iyi başlık, iyi, metin, iyi fotoğraf, iyi alt yazı, iyi baskı ve tüm bu iyilerden oluşan mükemmel bir gazete ister.

SONUÇ ÖNERİLER

Haber metni için fotoğraf ne kadar önemliyse fotoğraf altyazısı da fotoğraf için aynı öneme sahiptir. Gazete haberi başlığı (manşet), haber metni, haber fotoğrafı ve fotoğraf altyazısı ile bir bütündür. Gazete sayfasına görsel bir değer katmanın ötesinde okuyucunun olayla ilgili bilgi doyumunu sağlar. Bir haber metninin 5N+1K temel sorularına cevap vermesi gerekmektedir, bir haber fotoğrafının da bu sorulara görsel anlamda cevap vermesi beklenir. Haber fotoğrafının aktaramadığı Neden/Niçin? Soruları ise okuyucuyu haber metnini ve fotoğraf alt yazısını okumaya yönlendirir. (Soygüder 2013; 1665) Altyazısı olmayan haber fotoğrafı çoğu zaman soru işaretleriyle doludur.

- Haber fotoğrafı alt yazıları haber başlığından sonra en çok okunan metindir.
- Haber fotoğrafının çekiciliği altyazının açıklayıcılığı oranında artar.
- Haber fotoğrafının anlaşılabilirliği altyazının anlatabildikleriyle güçlenir ya da azalır.
- Haber fotoğrafı altyazısı haber fotoğrafının okuyucuda yol açtığı sorulara özlü cevap yazısıdır.
- Haber fotoğrafı altyazısı, fotoğrafta olmayanları değil açıklanmasına gerek duyulanları içerir.

Fotoğrafın bilinen bu değerleri ışığında, bir haber fotoğrafı altyazısında olması gereken özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

▪ Fotoğrafta tek olan veya tanınmış kişilerin bulunduğu fotoğrafta kişileri “sağdaki kişi” veya soldan üçüncü”, “kapının önünde duran” gibi belirtme sözcükleri kullanılmaz. Bu okuyucuyu bilgisiz yerine koymak demektir.

▪ Fotoğraf alt yazısı özgün cümlelerden oluşmalı. Haber metninden kopyala yapıştır yapılmamalı.

▪ Fotoğraf altyazısında bulunması gereken notlardan biri de fotoğrafı kaydedenin ismidir. Fotoğrafi kaydedenin veya fotoğrafın alındığı yerin adı mutlaka yazılmalı. Bu bilgiler farklı punto veya tipte yazılarak altyazı açıklamasının sonunda veya fotoğrafın bir köşesinde belirtilmelidir. (Fotoğraf 12)

A view of Gaza on Tuesday from Nahal Oz, a kibbutz not far from the border where Israeli troops killed dozens of Gazans this week.

Fotoğraf 12: 16 Mayıs 2018 The New York Times. İsrail ordusunun bu hafta Salı günü düzinelerce Gazzeli'yi öldürdüğü, sınırdan çok uzak olmayan ortak yerleşim bölgelerinden Nahal Öz'den Gazze'ye bakış.

▪ Fotoğraf altyazı cümleleri yorum içermemelidir. Görüneni belirtmeli görünmeyenleri anlatmak yeni soru işaretlerini beraberinde getirebilir.

▪ Fotoğraf alt yazısı fotoğrafta açıklama gerektirecek duruma yanıt olmalı. Altyazı bilgisi fotoğrafta görünenlerle çelişki yaratamamalıdır.

▪ Özellikle uzmanlık gerektiren bilimsel ve spor terimleri ile ilgili açıklamalarda bu alanda bilgisi olanlardan yardım istenmeli.

▪ Fotoğraf alt yazıları ya da açıklama yazıları, fotoğrafın görünümünü bozmamalı; Fotoğrafın değerini ve anlaşılmasını güçleştirecek biçimde fotoğraf üzerine veya boşluklarına yazılar yazılmamalı. Bu tür uygulamalar fotoğrafın değerini düşürdüğü gibi sahibine karşı da etik olmayan bir davranıştır. (Fotoğraf 13a, 13b)

Son aşamada sayfa tasarımcısının yetenekleri söz konusudur. Tasarım, gazetecilik sürecinin önemli bir parçası; süsleme değil, bir iletişim aracıdır. Tasarımcı boş bir gazete sayfası ile iletilmek istenilen bir fikirler mozaiği ile işe başlar. Görevi bu mozaiği düzenli anlaşılabilir bir biçimde sunmaktır” (Evans, 1976, s.1).

Fotoğraf 13a: 17 Mayıs 2017 Sabah. Fotoğraf 13b: 17 Mayıs 2017 The Cansas City Star.

Belirtilen kurallar zorunlu değil ama uyulması sonucu gazete dediğimiz kitle iletişim aracının işlevinin yerine getirmesinde başarı sağlayacak ve okuyucuya biçim ve içerik olarak daha nitelikli gazete sunacak önerilerdir.

KAYNAKLAR

- Arıcan, M.Zafer. (2016). Basında Fotoğraf Kullanımı, Basın Fotoğrafçılığı (Edit. Necdet Atabek, Feyyaz Bodur), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Arnold, Edmund C. (1969). Modern Newspaper Design. New York: Harper and Row.
- Berger, John ve Mohr, Jean. (1989). Another Way of Telling. Cambridge: Granta Books.
- Barrett, Tterry. (2009). Fotoğrafı Eleştirmek: İmgeleri anlamaya giriş. (Çev: Yeşim Harcanoğlu). İstanbul: Hayalbaz Kitap.
- Gidal, Tim N. (1973). Modern Photojournalism: Origin and Evolution 1910-1933. New York: Mc Millan Publishing Co.
- Kobre, Kenneth. (1991). Photojournalism: The Professionals' Approach. Boston: Focal Press.
- Morison, Stanley. (1980) The Origins of the Newspaper. In Selected Essays on the History of Letter-Forms in Manuscript and Print, (Ed, McKitterick, D.) Cambridge University Press, Cambridge.
- Rothstein, Arthur. (1979). Photojournalism. (4th Edition). New York: Amphoto.
- Schneider, Wolf ve Raue, Paul-Josef. (2000). Gazetecinin El Kitabı, (Çev. Işık Aygün). İstanbul, Konrad Adenauer Vakfı.
- Sontag, Susan. (2005). Başkalarının Acısına Bakmak. İstanbul: Agora Kitaplığı

Soygüder, Şebnem. (2013). Fotoğraf Editörlüğü Kurumu ve Gazeteler İçin Önemi, hapsed://jasstudies.com/Makaleler/1680736004_86Soygudersebnem_S-1653-1677.pdf.

Yedig, Serhan ve Akman, Haşim. (2000). İnternet Çağında Gazetecilik, İstanbul: Metis.

Deslais, Pierre. (2014) , L'Alsace, géographie curieuse et insolite, Éditions Ouest France, 116 p. (ISBN 978-2-7373-6364-1), p. 30.

İnternet Siteleri

<http://murderresearch.com/2014/02/28/robert-allen-coombes-mother-murderer-1895/> Erişim tarihi: 27 ağustos 2017

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:London_News_-_May_1842_-_Hamburg_fire_-_3c15113r.jpg Erişim tarihi: 27 ağustos 2017.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9400607r/f1.image> Erişim tarihi: 27 Ağustos 2017.

https://wikivisually.com/wiki/Avisa_Relation_oder_Zeitung#cite_ref-Morison.2C_S._1980_1-0 Erişim tarihi: 27 Ağustos 2017

<http://www.gazetemanset.com/> Erişim tarihi: 28 Ağustos 2017.

<http://en.kiosko.net/> Erişim tarihi: 30 Ağustos 2017

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Scene_in_Shantytown,_New_York_\(1880\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Scene_in_Shantytown,_New_York_(1880).png) Erişim tarihi: 3 Ağustos 2017.

<http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171662/36915.pdf> Erişim tarihi: 26 Ağustos 2017.

http://www.iln.org.uk/iln_years/year/1842.htm Erişim tarihi: 20 Ağustos 2017.

<http://edison.rutgers.edu/webimages/NYDGraphic1880.jpg> Erişim tarihi 28 Ağustos 2017.

http://www.uzumbaba.com/belgeseller/tarihi_gazeteler/1966-1971/tarihi_gazeteler_1966-1971.htm Erişim tarihi 20 Nisan 2018.

Gazeteler

13 Nisan 2011 tarihli, ulusal Akşam, Hürriyet, Milliyet, Star, Vatan gazeteleri.

14 Nisan 2016 tarihli yerel yayınlana Eskişehir Sakarya gazetesi.

1 Mayıs 2017 tarihi, ulusal yayınlanan Haber Türk ve Posta gazeteleri

17 Mayıs 2017 tarihli Sabah ve The Cansas City Star gazeteleri

16 Mayıs 2018 tarihli, The New York Times gazetesi